

Kutsal Topraklarda Kurulan Bir Haçlı Devleti: Regnum Ierusalem-Kudüs Krallığı*

A Crusader State Established in the Holy Land: Regnum Ierusalem -
The Kingdom of Jerusalem

Sevtap GÖLGESİZ KARACA**

Öz

Kudüs Krallığı ya da Kudüs Latin Krallığı, Birinci Haçlı Seferi'nin neticesinde, Avrupa'dan Doğu'ya gelen Haçlılar tarafından 1099 yılında kurulmuş, Eyyûbî Devleti'nin sultanı Selâhaddîn Eyyûbî tarafından Kudüs'ün alınmasıyla Kudüs merkezli krallık 1187 yılında sona ermiştir. En geniş sınırları Beyrut'tan Akabe Körfezi'ne kadar uzanan, Ürdün ve ötesini de içine alan Yakın Doğu'nun en büyük Haçlı devletlerinden biridir. Adı geçen topraklara hâkim olduğu müddetçe Orta Doğu'da yaşayan halkların yazgısı üzerinde etkili olmuştur. Bu Haçlı krallığının siyasi, sosyal, ekonomik açıdan tarihteki yeri ve önemi oldukça ayrıntılı ve kapsamlı bir mevzu olmakla birlikte, çalışmamızda konuya kısa ve öz bir şekilde değinmeye gayret gösterdik.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Topraklar, Kudüs, Haçlılar.

Abstract

The Kingdom of Jerusalem, or the Latin Kingdom of Jerusalem, was established in the year 1099 by the Crusaders from Europe coming to

* Konu, (TTK tarafından desteklenmiş) Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1187) isimli doktora tezinden oluşturulmuştur. Ayrıca adı geçen tez, üzerinde çeşitli güncellemeler yapıldıktan sonra, kitap olarak basılacaktır.

** Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü segolgesiz@gmail.com.

the East after the First Crusade (1096-1099), and this kingdom based in Jerusalem ended with the capture of Jerusalem by the Ayyubid sultan Saladin Ayyubid in 1187. With its broadest boundaries extending from Beirut to the Gulf of Aqaba including Jordan and even beyond, it was one of the largest crusader states of the Near East. It had a profound influence on the fate of the peoples living in the Middle East during the time it ruled these lands. Efforts were made to address this subject briefly and to the point, although the place and significance of this Crusader Kingdom in history are, politically, socially and economically, quite a detailed and extensive subject to deal with.

Keywords: *The Holy Land, Jerusalem, The Crusaders.*

Filistin'in eski ve ünlü şehri Kudüs veya Beytûlmakdis¹, Yeruşalayim yahut Jerusalem, konum itibariyle, yüksekçe bir yerde, kayalık bir arazi üzerinde yer almaktadır. Şehrin bir tarafında doğuya doğru Zeytûn Dağı, diğer tarafında ise, güney istikametine doğru Sion Dağı uzanmaktadır. Ancak Kudüs, kendini çevreleyen dağlarla kıyaslandığında aslında bir vadide bulunmaktadır². Remle'den sonra, Filistin'in en büyük şehri olan Kudüs³, doğu, batı, kuzey ve güney yönlü olmak üzere dört kapıya sahiptir⁴. Mahalleleri, sokakları dik ve yokuşlu, ayrıca zeytin ve incir ağaçlarıyla doludur⁵. Filozofların dediğine göre ise, dünyanın tam ortasında yer almaktadır⁶. Kadim geçmişi boyunca Kudüs şehri, Asur'dan Babil'e, Persler'den Roma'ya, Sâsânîler'den, Bizans'a kadar büyük güçlerin egemenliğine girmiş, bunun yanı sıra çeşitli Arap ve Türk devletlerinin hâkimiyetine dâhil olmuştur. Pek çok kez el değiştiren, bu görkemli ve bir o kadar da güzel olan şehir, Haçlıların Kudüs'ü ele geçirmesinden kısa bir süre önce, 1098 yılında Türklerin elindeyken sonrasında Fâtımîlerin hâkimiyetine girmiştir. 1095 yılında yapılan tarihî çağrı ile başlatılan Birinci Haçlı Seferi sonunda 1099 yılında ise, Haçlı egemenliğine dâhil olmuş ve Haçlı Krallığı'nın merkezi haline getirilmiştir. 1099 yılında kurulan Kudüs Krallığı, 1187 yılında Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü ele geçirmesine kadar mevcudiyetini sürdürmüş ve bu tarihte Kudüs merkezli Haçlı Krallığı'nın

1 Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 323.

2 Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, Türkçe terc. Mehmet Eran, İzmir 2000, s. 59.

3 İbn Havkal, *Kitâbu Sûretü'l-Arz*, Beyrut 1992, s. 158; karş. İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Türkçe terc. Ramazan Şeşen, İstanbul 2014, s. 149.

4 *Fetellus*, açıklama ve İng. terc. J. R. Macpherson, *Palestine Pilgrims' Text Society*, Londra 1896, s. 1.

5 Nâsır-ı Husrev, *Sefernâme*, Türkçe terc. Abdülvehhab Tarzî, İstanbul 1994, s. 30-31.

6 John of Würzburg, *Description of the Holy Land by John of Würzburg*, İng. terc. Aubrey Stewart, *PPTS*, Londra 1890, s. 9-10.

varlığı sona ermiştir. Bundan sonra, Akkâ Krallığı yahut İkinci Krallık Devri (1191-1291) başlamıştır. Bu krallık, Kudüs krallığı kadar bölgede etkili bir güç olamamış, Akkâ gibi yıldızı parlayan bir liman şehrine sahip olmanın avantajını kullanmıştır.

Kudüs Krallığı'nın ağırlıklı olarak bölgedeki Fâtımîler, Dımaşk Atabeyliği, Musul Atabeyliği ve Eyyûbîler gibi çeşitli devletlerle temas halinde olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra coğrafi uzaklık dolayısıyla, az da olsa, Bizans İmparatorluğuyla siyasî açıdan ve ayrıca evlilik yoluyla ilişkiler tesis edildi. Ayrıca bölgedeki çeşitli Arap emirlikleriyle de münasebeti bulunmaktaydı. Krallık, bu siyasî oluşumlarla sadece mücadele-savaş halinde bir ilişki sürdürmedi. Kudüs kralları, çıkarları doğrultusunda zaman zaman Müslüman hükümdarlar ile ittifak da kurdular.

Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) sırasında Yakın Doğu'da kurulan Haçlı Devletleri⁷ arasında en büyüğü olan bu devlet, ismini krallığın merkezi olan Kudüs şehrinden almaktadır. Krallık, Batı Avrupalı Hristiyan bir azınlık tarafından yönetilmekteydi ve bu azınlık, çoğunluğu oluşturan yerli ahalinin aksine Latin-Roma yani Katolik Kilisesi'ne bağlıydı. Ayrıca çağdaşları tarafından Franklar veya Latinler (ve dolayısıyla Latin Krallığı) olarak bilinmekteydiler. Doğu Akdeniz sahil kesiminin önemli şehirlerine sahip olan krallık günümüzdeki İsrail, Filistin, Ürdün, Suriye ve Lübnan'daki pek çok yeri içine almaktaydı. Kudüs şehrinin Haçlılar nazarında kutsallığı da bulunmaktaydı. Onlara göre, Kudüs İsa'ya aitti ve bundan dolayı oraya bir kral tayin etmek kutsala saygısızlık yapmak demektir. Fakat büyük bir Müslüman ve Mûsevî kıyımının ardından, 15 Temmuz'da ele geçirilen şehre 17 Temmuz'da bir lider seçmeye karar verdiler. Aslında bu konuda en uygun aday Toulouse Kontu ve seferin önde gelen liderlerinden Raymond de Saint-Gilles olmasına rağmen, ordunun büyük kısmı tarafından destek görmemesi dolayısıyla Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, 22 Temmuz'da Kutsal Mezarın Koruyucusu⁸ unvanını alarak yönetici seçildi⁹.

Böylece Kudüs Krallığı'nın ilk yöneticisi, kurucusu ancak İsa'nın şehrinde kral unvanını almak istemeyen Godefroi de Bouillon oldu. Godefroi, sefere katılmadan önce aile içerisindeki miras mücadeleleri ile boğuşmaktaydı, onun tüm bu mücadelenin arasında seferi ilk ne zaman duyduğu, katılmaya kesin olarak ne zaman karar verdiği ve onu bu

7 1098 yılında Urfa Kontluğu ve yine aynı yıl Antakya Prinkepsliği; 1109 yılında ise Trablus Kontluğu kurulmuştur.

8 Advocatus Sancti Sepulchri.

9 Alan V. Murray-Helen Nicholson, "Jerusalem, (Latin) Kingdom of", *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 662.

sefere katılmaya iten unsurun ne olduğu hakkında tahminde bulunmak zordur. Muhtemelen Godefroi'yı harekete geçiren duygu, kendi ülkesinde herhangi bir geleceğe sahip olamayacağı kaygısı ve aile mirasını kaybetmiş olmasıydı¹⁰. Böylece Godefroi de Bouillon, sefere katılmak için hazırlıklara başlamış ve bu amaçla ya kiliseleri yağmalamış ya da elinde kalmış olan arazilerini satılığa çıkartmıştır. Kalabalık maiyetiyle beraber Lorraine'den yola koyulmuş ve Macaristan üzerinden İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'dan Kudüs'e kadar geçen süre ve yaşanan olaylar esnasında diğer Haçlı liderleri arasında pek sivrilememiştir. Hükümdarlık dönemi sadece bir yıl süren Godefroi'nın ölümünün ardından krallığın esas kurucusu ve ilk olarak kral unvanını alan kardeşi Baudouin de Boulogne (1100-1118), Kudüs Krallığı'nın başına geçmiştir. I. Baudouin, 18 yıl süren hükümdarlığı boyunca devletin sınırlarını genişletmek ve Filistin'de Haçlı nüfuzunu arttırmak için çabaladı durdu. I. Baudouin'in hükümdarlığının ardından tahtını bırakabileceği çocuğu olmadığından, uzaktan kuzeni olan Baudouin du Bourg, II. Baudouin (1118-1131) olarak tahta çıktı. Onun döneminin en önemli olayı, şövalye tarikatlerinin kurulması oldu. Ayrıca yine bu dönemde Kral II. Baudouin'in I. Baudouin kadar seferlere girişmediği, Antakya Prinkepsliği ve Urfa Kontluğu'nun iç işleriyle uğraştığı, bununla birlikte, Müslümanlar aleyhine genişlemekten ziyade onlara karşı devletin sınırlarını savunmaya geçtiği de görülmektedir. II. Baudouin'in ölümü ile kızı Melisende, Foulque de Anjou ile birlikte taç giydi. Onların hâkimiyetinde (1131-1143) ise, Foulque'un halkını yönetme hususunda iyi olduğu, fakat selefleri kadar diğer Haçlı devletleri üzerinde otorite kurmadığı, ancak bir kral olarak Haçlı devletçiklerinin yardımına koştuğu ve üstüne düşen görevi bu şekilde yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Onun ölümünden sonra Kraliçe Melisende ile evliliğinden olma Baudouin ve Amaury isimli iki küçük oğlundan Baudouin, tahtın asıl sahibi olan annesi tarafından ortak kral tayin edildi. III. Baudouin'in, annesi Melisende ile iktidarı paylaştığı (1143-1152) ve tek başına hâkimiyeti dönemine (1152-1162/3) gelindiğinde ise, kralın annesinin baskısına karşı hâkimiyet mücadelesini sürdüren, mücadeleci ve kararlı bir portre çizdiği ve bu meziyetleri ile en sonunda tek başına iktidar olabildiği görülür. Söz konusu dönemin en önemli olayı, İkinci Haçlı Seferi (1147-1148) ordusundaki kralların Kudüs'e gelmeleri oldu. Bununla beraber, Haçlı ordusunun Dimaşk'a karşı giriştiği sefer

10 A. V. Murray, *The Crusader Kingdom of Jerusalem A Dynastic History 1099-1125*, Oxford 2000, s. 38; aynı yazar, "Godefroi de Bouillon", *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 534. Steven Runciman, onu harekete geçiren unsurlardan birinin dinî hisleri olduğunu ifade eder. Ancak Thomas Asbridge, Godefroi'nın papanın en azılı düşmanlarından biri olduğunu dile getirir. Bununla birlikte, Aşağı Lorraine Dükü unvanı taşımasına rağmen, bölgede gerçekten bir hâkimiyet kuramamış olduğunu belirtir. Haça sarılmasının esas sebebinin de kutsal topraklarda yeni bir hayata başlama düşüncesinden kaynaklandığını dile getirir. Türkçe terc. Fikret Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, 3. Baskı, Ankara 1998, s. 112. Ayrıca bkz. Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, İng. terc. Ekin Duru, İstanbul 2014, s. 65; John Carl Andressohn, *The Ancestry and Life of Godfrey of Bouillon*, (Tekrar Basım), Bloomington 1972, s. 27-46.

önemli gelişmelerdendi. Ayrıca dönemin en parlak başarısı, uzun yıllar boyunca Kudüs krallarının ele geçirmek için mücadele verdiği Askalân'ın zapt edilmesi oldu. Bunun yanı sıra III. Baudouin'in, Haçlıların Bizans ile münasebetlerini ılımlı bir hale getirmesi ve Bizans ile akrabalık ilişkileri tesis etmesi de önemli hadiselerden idi. III. Baudouin'in de çocuksuz ölmesi dolayısıyla kardeşi Amaury (1162/3-1174) krallık tacını giydi ve krallık sınırlarını genişletmek için çaba harcayan son hükümdar oldu. Onun zamanına damgasını vuran olay, Fâtımî Devleti'nin zayıflamasından ötürü, kralın devamlı surette Mısır'a karşı girişmiş olduğu seferlerdi. Amaury'nin oğlu IV. Baudouin dönemine (1174-1185) baktığımızda, krallığın artık kabuğuna çekildiğini ve kendini müdafaaya geçtiğini görmekteyiz. Kral önceleri Trablus Kontu III. Raymond'un naibliğinde, (1152-1187 yılları arasında Trablus Kontu; 1174-1187 yıllarında Taberiye Lordu ve iki kez 1174-1176 ile 1185-1186 yılları arasında Kudüs Krallık naibi), sonraları da dayısı III. Joscelin de Courtenay'in (1176-1193 yılları arasında Kudüs Krallık Seneşali) etkisi altında kaldı. Bununla birlikte, IV. Baudouin'in seleflerine nazaran, belki de (cüzzam) hastalığı dolayısıyla, diğer devletlerle ilişkilerinde daha barışçıl ve ılımlı bir politika izlediği de görülmektedir. Kuruluşunun ardından, III. Baudouin dönemi de dâhil olmak üzere devam eden genişleme dönemi ve yayılma politikasıyla krallık, günümüzdeki Lübnan'dan Mısır'a kadar olan topraklarda hâkimiyet tesis etti. Son olarak da, Sibylle'in ilk kocasından olma oğlu Baudouin, yine Trablus Kontu III. Raymond'un nâipliği altında Küçük Kral V. Baudouin (1185-1186) olarak tahta çıktı. Ardından, Selâhaddîn'in Kudüs'ü fethini de içeren, Sibylle ve Guy de Lusignan dönemi ile krallık son buldu. Böylece, bölgede önemli bir güç olan Kudüs merkezli krallık ve Batı dünyası için, 1187 yılındaki Hittin Savaşı (4 Temmuz 1187) bir dönüm noktası oldu. Selâhaddîn'in Kudüs Krallığı'na ait ellinin üzerinde şehri ve civar yeri, ardından da devletin merkezi Kudüs'ü fethiyle (Ekim 1187) krallık sona erdi¹¹.

11 Kudüs Krallığı ile alakalı Haçlı, İslâm, Bizans, Ermeni ve Süryânî kaynağı olmak üzere pek çok Orta Çağ kaynağı bulunmaktadır. Ancak burada hepsini zikrelemeyeceğiz. Özellikle, Birinci Haçlı Seferi ve krallığın siyasi tarihi ile ilgili olarak belli başlı ana kaynaklardan alfabetik sırayla şu Haçlı kaynaklarına bakılabilir: Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; ed. ve İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 119-163, ed. ve İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Londra 1962; Guibertus Abbatis, *Gesta Dei Per Francos*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997; Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, ed. ve İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004; Petrus Tudebodus, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng. terc. J. H - L. L. Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974; Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005; Raimundus Aguilers,

Krallığın idarî, sosyal ve ekonomik durumuna baktığımızda, bütün yapılanmanın Haçlıların etrafında şekillendiği görülmektedir. Politik açıdan ve özellikle şehirdeki üstünlük bakımından Haçlıların siyasî erki elinde bulunduran grup olduğu anlaşılmaktadır. Yönetim şekli açısından da verasete dayanan bir krallık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı zamanlar Kudüs kralı, diğer tüm Haçlı devletlerinin de üzerinde bir otoriteye sahip olarak kabul edilmekteydi. Ancak genel olarak resmîyete dökülmüş bir durum yoktu ve bu devletçikler krallığın bir parçasını oluşturmamaktaydılar. Krallığın idarî merkezi 1187'ye kadar Kudüs idi. Krallık, Orta Çağ Avrupası'nın feodal özelliklerini bünyesinde barındırır da bulunduğu coğrafyanın şartlarından etkilenmiş gözükmekteydi. Ekonomik yönden de son derece şanslı bir durumdaydılar. Haçlılar, XI. yüzyıl sonlarında Filistin'e geldiklerinde, karşılarında son derece zengin ve verimli topraklar buldular. Burada Sûr ve özellikle XIII. yüzyılda dünya ticaretinin merkezi haline gelecek olan, İstanbul ve İskenderiye ile yarışacak vaziyetteki Akkâ gibi geniş ve zengin limanlarla karşılaştılar. Hâkim oldukları topraklarda, Avrupa'da tüketilen şekerin çoğunu oraya ihraç eden büyük bir baharat ve ayrıca önemli bir köle pazarı bulunmaktaydı. Aynı zamanda sahip oldukları mevcut limanları daha da genişlettiler ve ticareti teşvik için çoğu İtalyan olan tüccarlara ayrıcalıklar verdiler. Haçlıların kontrolü altında olduğu zaman zarfında (1099-1187 ve 1228-1244) Kudüs'ün demografik ve ekonomik açıdan özel bir durumu vardı. Ayrıca burası bir hac ve yönetim merkeziydi. Şehir, XII. yüzyıl boyunca daha çok Latinlere, diğer Doğulu Hristiyan mezheplerinin üyelerine ve geçici olarak da Batı'dan gelen hacılara ev sahipliği yaptı. Bununla beraber, Müslümanların ve Yahudilerin şehirde oturmaları yasaktı. Şehrin idaresi Haçlıların elinde olsa da Filistin'in toplam nüfusu içinde hiçbir zaman çok büyük bir oranı oluşturamadılar. Toplumsal açıdan yerel ahali ile kaynaştıkları ve bölgenin yerel unsurlarına fazlasıyla uyum sağladıkları da anlaşılmaktadır. Zira Doğu'ya gelen Batılılar, Haçlıların alışkanlıkları bakımından yerli unsurlardan çok fazla etkilendikleri konusunda şikâyet etmekteydiler. Bir noktaya kadar bu suçlamalarda haklılık payı

Historia Francorum Qui ceperunt Jerusalem RHC Occ III, Paris 1866, s. 231-309; İng. terc. J. H. Hill-L. L. Hill, *Raymond d'Aguilers*, Philadelphia 1968; Robertus Monachus, *Historia Iherosolimitana, RHC Occ III*, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005; Willelmus Malmesbiriensis, *Gesta Regum Anglorum*, ed. ve İng. terc. R. A. B. Mynors-R. M. Thomson-M. Winterbottom, *The History of the English Kings*, I-II, Oxford 1998-1999; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in partibus transmarinis gestarum, RHC Occ I*, Paris 1844, s. 1 vdd; açıklama ve İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943. Ayrıca bkz. Steven Runciman, Türkçe terc. Fikret Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I-II, 2. ve 3. Baskı, Ankara 1992-1998; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997; aynı yazar, "Kudüs (Haçlılar dönemi)", *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 329-332; Bırsel Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul 2007, s. 174 vd; A. V. Murray-H. Nicholson, "Jerusalem, (Latin) Kingdom of", s. 662 vd; Alan V. Murray, "Raymond III of Tripoli (d. 1187)", *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, IV, Oxford 2006, s. 1007-1008; aynı yazar, "Joscelin III of Courtenay", *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 698-699.

bulunmaktaydı. Çünkü Haçlılar, yerel tarzda giysiler giyip yerel yemekler yemektedirler. Bunun da ötesinde, bölgedeki yerel unsurlarla anlaşmalar yapıp bazen onlarla dostluk da kurabilmektedirler. Buna rağmen çok az Haçlı Arapça öğrenmekte, büyük çoğunluğu Fransızca konuşmakta ve yazı dili olarak da Latinceyi kullanmaktaydılar. Bununla birlikte, Latin Kilisesi'ne bağlı kalmaya özen göstermekteydiler. Onlar devamlı olarak Müslüman hükümdarlar ile siyâsî ya da ticarî ittifaklar yapmakta, fakat bunu krallığın bekası için gerçekleştirmektedirler. Ayrıca kasabalı kesim ile yerli Hristiyan ahali ve hatta İslâmiyet'ten dönenler ile de evlilik gerçekleştirmektedirler. Ancak yönetici sınıf yalnızca Frank, Bizanslılar, Ermeniler ya da Avrupa'dan gelenler ile evlenmekteydi. Kudüs ve civarında yaşayan yerli halk açısından, özellikle krallığın kurulmasından sonra Müslümanların, Mûsevî ve Doğulu Hristiyanların durumuna baktığımızda, onlar için bölgede Haçlı hâkimiyeti altında yaşamının çok kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Zira burada Latin hiyerarşi ve organizasyonunun kurulmasından sonra, Katolik Hristiyanlık ağırlıklı olarak ön plana çıkmıştır¹². Böylece, 88 yıl kutsal topraklarda hüküm sürmüş Kudüs merkezli bu krallık aslında Orta Çağ'da Avrupa kolonizasyon hareketinin önemli örneklerinden biri, en önemli temsilcisi ve simgesi olmuştur.

12 A. V. Murray-H. Nicholson, "Jerusalem, (Latin) Kingdom of", s. 670-671. Ayrıca bkz. Joshua Prawer, *The Latin Kingdom of Jerusalem: European Colonialism in the Middle Ages*, Londra 1972; Işın Demirkent, "Kudüs Haçlı Krallığında Devlet İdaresi", *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, yay. haz. Ebru Altan, İstanbul 2007, s. 249-259.

Kaynaklar

- Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanæ Ecclesiae*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; ed. ve İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.
- Andressohn, John Carl, *The Ancestry and Life of Godfrey of Bouillon*, (Tekrar Basım), Bloomington 1972.
- Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, İng. terc. Ekin Duru, İstanbul 2014.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- , “Kudüs Haçlı Krallığında Devlet İdaresi”, *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, yay. haz. Ebru Altan, İstanbul 2007, s. 249-259.
- , “Kudüs (Haçlılar dönemi)”, *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 329-332.
- Fetellus, açıklama ve İng. terc. J. R. Macpherson, *Palestine Pilgrims' Text Society*, Londra 1896.
- Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.
- Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 119-163, ed. ve İng terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Londra 1962.
- Guibertus Abbatis, *Gesta Dei Per Francos*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997.
- Harman, Ömer Faruk, “Kudüs”, *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 323-327.
- İbn Havkal, *Kitābu Sûretü'l-Arz*, Beyrut 1992; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Türkçe terc. Ramazan Şeşen, İstanbul 2014.
- John of Würzburg, *Description of the Holy Land by John of Würzburg*, İng. terc. Aubrey Stewart, *PPTS*, Londra 1890.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul 2007.
- Murray, Alan. V., *The Crusader Kingdom of Jerusalem A Dynastic History 1099-1125*, Oxford 2000.
- , “Godefroi de Bouillon”, *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 533-535.
- , “Raymond III of Tripoli (d. 1187)”, *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, IV, Oxford 2006, s. 1007-1008.
- , “Joscelin III of Courtenay”, *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 698-699.
- Murray, A. V.,- Helen Nicholson, “Jerusalem, (Latin) Kingdom of”, *The Crusades An Encyclopedia*, ed. A. V. Murray, II, Oxford 2006, s. 662-672.
- Nâsır-ı Husrev, *Sefernâme*, Türkçe terc. Abdülvehhab Tarzî, İstanbul 1994.

- Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, ed. ve İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004.
- Petrus Tudebodus, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng.terc. J. H - L. L Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974.
- Prawer, Joshua, *The Latin Kingdom of Jerusalem: European Colonialism in the Middle Ages*, Londra 1972.
- Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.
- Raimundus Aguilers, *Historia Francorum Qui ceperunt Jerusalem* RHC Occ III, Paris 1866, s. 231-309; İng. terc. J. H. Hill- L. L. Hill, *Raymond d'Aguilers*, Philadelphia 1968.
- Robertus Monachus, *Historia Iherosolimitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert the Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.
- Runciman, Steven, Türkçe terc. Fikret Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I-II, 2. ve 3. Baskı, Ankara 1992-1998.
- Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, Türkçe terc. Mehmet Ersan, İzmir 2000.
- Willelmus Malmesbiriensis, *Gesta Regum Anglorum*, ed. ve İng. terc. R. A. B. Mynors-R. M. Thomson-M. Winterbottom, *The History of the English Kings*, I-II, Oxford 1998-1999.
- Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in partibus transmarinis gestarum*, RHC Occ I, Paris 1844, s. 1 vdd; açıklama ve İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943.

KUDÜS KRALLIĞI HARİTASI

TYB AKADEMİ / 2017 / 21: 65-75

Madaba Mozaik Haritası

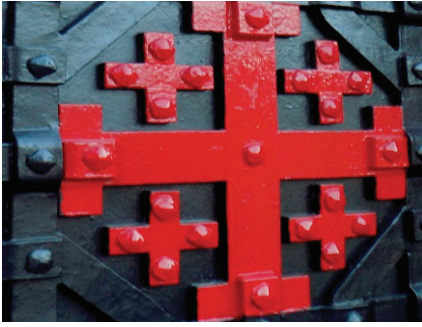
Dâvûd Kulesi-Kudûs Surları

Ağlama Duvarı

Kutsal Mezar Kilisesi

Kudüs Haçı

Kubbetü's-Sahre

**Fotoğraflar, Sevtap GÖLGESİZ KARACA Tarafından çekilmiştir*